

De nieuwe Kahn en stemmen horen

“De tegenstelling tussen nature en nurture is niet alleen destructief geweest voor samenleving en wetenschap, het is als excuus gebruikt voor het rechtvaardigen van veel politieke en individuele (wan)daden. Maar de tegenstelling bestaat niet. Het is niet zwart-wit. Het is niet nature of nurture. Het is nature en nurture.”

Dit citaat duidt goed aan waar het nieuwe boek van René Kahn over gaat. Kahn is hoogleraar psychiatrie in Utrecht, hersenwetenschapper en auteur van talrijke vakpublicaties. Maar hij schreef ook een aantal goed verkochte boeken voor een groter publiek. ‘Onze hersenen’ en ‘In de spreekkamer van de psychiater’ werden eerder besproken in YN. Kahn heeft altijd uitgedragen, dat psychiaters gewoon dokters zijn die ziekten behandelen, in dit geval gedragsstoornissen. Ze maken vaak gebruik van dezelfde methoden als in de somatische geneeskunde, zoals MRI-scans, laboratoriumonderzoek, toediening van medicatie en ze kijken goed welke biologische factoren aan het ziekteproces ten grondslag liggen. Deze benadering is Kahn niet altijd in dank afgenomen. En nu schuift hij van het DNA weer terug naar de omgevingsfactoren! Is hij van zijn geloof gevallen? Nee, want hij weet zelf goed aan te geven in het boek, dat er sprake is van voortschrijdend inzicht op wetenschappelijk gebied. Er zijn de laatste jaren nogal wat onderzoekspublicaties geweest, die nieuw licht doen schijnen op wat altijd een tegenstelling was. Die onderzoeken worden als duidelijke voorbeelden gebruikt in hoofdstukken, die betrekking hebben op criminaliteit, intelligentie, verslaving, schizofrenie, impulsiviteit, dementie, stemmingstoornissen en stress en de activiteit van genen. De interactie tussen genen en omgeving wordt in elk van die hoofdstukken voor het betreffende onderwerp uitgelegd. Meestal is er ook een historische terugblik naar eerdere opvattingen en is de tekst gekruid met anekdotes. Kahn is soms ook persoonlijk, bijvoorbeeld als hij zijn eigen strijd tegen een vroegere nicotineverslaving beschrijft. En hij weet alles, beeldend en duidelijk te vertellen.

Laten we eens kijken wat hij over schizofrenie vertelt.

Na de Tweede Wereldoorlog werd schizofrenie vooral aan omgevingsfactoren toegeschreven. Vooral een dominante ofwel schizofrenogene moeder speelde een rol. Bij autisme werd zelfs het begrip koelkastmoeder gebruikt. Na 1965 bleek dat het onderzoek waarop deze opvattingen gebaseerd waren niet deugde.

De laatste vijftien jaar is er veel onderzoek geweest naar erfelijke factoren bij schizofrenie. Er zijn nu tientallen risicogenen bekend. Wanneer een groot aantal ervan tegelijk actief is, neemt de kans op schizofrenie toe, zeker in combinatie met risicofactoren in de omgeving, Eén ervan, inmiddels goed onderzocht, is het gebruik van cannabis. Het verhoogt de kans op het krijgen van schizofrenie en verergert de al bestaande ziekte. Kahn legt uit hoe biochemische processen tot hersenafwijkingen leiden, die op MRI-scans zichtbaar zijn.

Wie in schizofrenie geïnteresseerd is, bijvoorbeeld de lezer van YN, moet zeker ook de hoofdstukken over verslavingen en genactiviteiten goed lezen. Wie al wat ouder is, moet het hoofdstuk over dementie niet overslaan.

Jammer is wel, dat al die recente wetenschappelijke ontwikkelingen niet op korte termijn zullen leiden tot een nieuwe aanpak van de ziekten. Het brein is nog te ingewikkeld en we weten nog niet genoeg.

De laatste zinnen van dit boek zijn :”Genen en omgeving interacteren; het zijn aanvullende, en soms tegengestelde, krachten. We zijn ons DNA, maar we zijn meer dan dat. We zijn gevormd door de effecten van de omgeving op dit DNA en, omgekeerd, door de invloed van onze genen op de omgeving, Aan onze genetische achtergrond kunnen we weinig veranderen, aan de omgeving des te meer.” Deze zinnen liggen in het verlengde van het eerste citaat en samen geven ze de boodschap van dit boek goed weer

Stemgeluiden met betekenis

Van een andere psychiater van het Universitair Medisch Centrum (UMC) in Utrecht, Iris Sommer, verscheen bij dezelfde uitgever en voor dezelfde prijs ook een gedeeltelijk aan schizofrenie gerelateerd boek. Het gaat over het horen van stemmen, Ongeveer tien procent van de mensen hoort die wel eens. Het betreffen geen gedachten, maar het zijn echte stemgeluiden, met zinnen met betekenis, die door iemand anders uitgesproken worden. Die iemand blijkt er in werkelijkheid niet te zijn. Auditief verbale hallucinaties wordt dit in de vaktaal genoemd. Die kunnen een positieve inhoud hebben, zoals aanmoedigingen of waarschuwingen, maar helaas is er vaker sprake van negatieve stemmen, die beschuldigen of bedreigen. Er kunnen ook opdrachten gegeven worden, vaak onschuldige en soms wat hinderlijke, maar een enkele keer zijn deze bevelen uitgesproken gevaarlijk en kunnen ze leiden tot suïcide of moord.

Bij verschillende ziekteprocessen kunnen dergelijke hallucinaties voorkomen, het vaakst echter bij psychotische stoornissen. Minder bekend is, dat ook zogenaamd gezonde mensen soms of zelfs met enige regelmaat stemmen horen. Zelfs op jonge leeftijd kan dit optreden.

Iris Sommer is psychiater en hoofd van de Stemmenpoli van het UMC Utrecht. Ze werkte mee aan verschillende internationale wetenschappelijke publicaties over stemmenhoren, maar schreef dit boek voor een grotere doelgroep. Niet alleen ggz-professionals in brede zin, maar ook patiënten, familieleden en andere belangstellenden kunnen profiteren van haar speciale kennis en ervaring. En dat ook nog met veel leesplezier! Want het boek is vloeiend geschreven en leest vlot. Met korte voorbeelden wordt alles goed uitgelegd, er zijn boeiende praktijkgevallen en er is een aardig intermezzo over beroemde stemmenhoorders, waarin bijvoorbeeld de Griekse filosoof Socrates, de componist Robert Schumann en ook Jeanne d'Arc voorkomen. De verschillende begrippen bij het horen van stemmen komen in deel I aan de orde, naast het stemmen horen bij normale mensen en bij bepaalde ziekten. Die betreffende ziekten worden dan kort beschreven, waarbij schizofrenie wat meer aandacht krijgt. In deel II volgen dan de biologische en psychologische verklaringen, ondersteund door de recentste wetenschappelijke gegevens. Deel III beschrijft de behandelmogelijkheden met medicijnen en gedragstherapieën. De eventuele mogelijkheden van ECT (electroconvulsieve therapie), TMS (transcraniele magnetische stimulatie), DBS (deep brain stimulation) en CS (corticale stimulatie) komen ook aan de orde. Een belangrijke stelregel op de Stemmenpoli wil ik u niet onthouden: negeer de opdrachten die de stemmen kunnen geven! Er kunnen anders gevaarlijke situaties ontstaan.

Ruud van Dorth - yn@ypsilon.org

De appel en de boom, René Kahn, Uitgeverij Balans, 2011, ISBN 9789460032950, 255 blz., €18,95.

Stemmen horen, Iris Sommer, Uitgeverij Balans, 2011, ISBN 9789460033018, 239 blz., €18,95